

ŠICELOV KONCEPT ROMANTIZMA

Nakon književnopovijesna troknjiževlja znanstveno je izazovno upitati se kakvu ideju povijesti književnosti impliciraju književnopovijesne sistematike koje obrađuju više od polovice stoljeća jedne nacionalne, u ovom slučaju hrvatske, književnosti. U središtu naše pozornosti ove simpozijske i slavljeničke prigode bit će razdoblje hrvatskog romantizma, koje je razdoblje inače u dosadašnjim književnopovijesnim sistematikama izazivalo najviše pozornosti i najviše nedoumica glede terminološkog i pojmovnog određenja razdoblja. Dakako, riječ je o prvoj Šicelovoj knjizi iz niza, dakle o knjizi *Povijest hrvatske književnosti, I*, (Ljevak, Zagreb, 2004.), koja u podnaslovu nosi specifikaciju «Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoae (1750-1881.)». Ta specifikacija sama po sebi također ne govori mnogo osim što pomiče granicu početka tzv. novije hrvatske književnosti u prosvjetiteljsko 18. stoljeće, s jedne strane, te ga omeđuje isključivo književnim imenima, s druge strane. Međutim, dva velika poglavlja knjige svojom mikrosegmentacijskom periodizacijom već su znatno određenija; riječ je o poglavljima «Razdoblje predromantizma i ranog romantizma (1840.-1860.)» te «Razdoblje romantizma i predrealizma (1860.-1881.)», s tom napomenom da su uvodna poglavlja posvećena društvenom i povijesno-političkom okviru, što je inače značajka i drugih dviju knjiga, te stvaralaštvu dopreporodnog razdoblja (1750.-1830.) i sociokulturnoj dinamici ilirskog pokreta, i s tim u vezi njegova motora movensa, Ljudevita Gaja. Jedno i drugo mikrosegmentacijsko periodizacijsko razdoblje strukturirano je slično, a slično su ustrojene i druge dvije knjige, pa možemo reći da je matrica prikaza razdoblja ista/slična; riječ je o opisu časopisne djelatnosti kao «motora književnosti», medija, i prostora kulturne dinamike uopće, da bi potom slijedila vrstna obrada (poezija, proza, drama, književna kritika) i značajnije, nosive autorske osobnosti, sa zaključkom na kraju i općom litaraturom. Posebnost je ovih triju knjiga, za razliku od ranije Šicelove «moderne» (iz plave edicije), iako slijede njene načelne metodološke izvedbe (usp. Brešić, 2006:9.), što knjigama prido-

daje bibliografije važnijih pisaca, oslobađajući i rasterećujući na taj način središnji dio knjige od «suvišnih» pozitivističkim opterećenja.

Međutim, da bismo primjereno i znanstveno valjano argumentirali naše opaske, čini mi se da je uputno poći od problematiziranja onih književno-teorijskih i književno-kritičkim Šicelovih napisa u kojima se on načelno pozabavio razdobljanskim pitanjima, problemima naime stilsko-paradigmatskih određenja. Ima nekoliko članaka takve naravi, i upravo je u njima riječ o razdoblju romantizma, ilirizma i hrvatskog narodnog preporoda. Prvi je, kronološki, tekst *Književni problemi u doba hrvatskog narodnog preporoda*, objavljen 1966. (1971:247-266.). Svoj napis autor počinje konstatacijom da su dosadašnje periodizacije novije hrvatske književnosti, a i teorijske rasprave, pregledi ili povijesti književnosti, prvo razdoblje nazivali «povijesnim terminom književnost ilirizma potpuno poistovjećuju (ga) s društveno-političkim pokretom hrvatskog narodnog preporoda (ilirizma), pa su ga i završili njegovim slomom godine 1849.» (Šicel, 1971:247.). Implikacije bi takva početna stava bile da se Šicel ne zadovoljava tom tezom, te da se književnosti ne nadređuju pojmovi i termini koji nisu iz užeg književno-znanstvena područja, a posebno ne političko-ideološki pojmovi. Vidjet ćemo kasnije da Šicel slijedi svoje implikacije i predlaže termine koji nisu društveno-političke provenijencije. Moramo imati na umu da je ovaj članak objavljen 1966., pa je mogao uzeti u obzir relevantne književnopovijesne i književnoznanstvene radove dotadašnjega stanja *hrvatske* književnopovijesne prakse i njene teorije, od Milčetića (1878.) do Barca (1954.). Gore navedena, gotovo, kako se nadaje, samopodrazumijevajuća teza, upozorava Šicel, teza naime da se književno stvaralaštvo u razdoblju ilirizma poistovjećivalo s društveno-političkim pokretom hrvatskog narodnog preporoda, nametnula je tom razdoblju izraziti i eksplicitan funkcionalizam ne samo kao dominantnu, nego najčešće i kao jedinu namjenu, dočim je taj književni korpus manje, ili nikako, valoriziran s obzirom na njegovu estetičku realizaciju i uspješnost.

Druga samorazumljiva teza, koju ovaj put brani i Šicel, jest teza o razlici u proučavanju književnosti velikih i malih europskih naroda. Slijedeći Barca (1965.), on upozorava da «moraju postojati različiti kriteriji» (isto:249.) u izučavanju književnosti «malih» i «velikih», jer je «malenima» svojstvena atipičnost s obzirom na stilskoparadigmatsku imanenciju, koju će tezu Šicel braniti kada bude pisao i o drugim razdobljima hrvatske književnosti 19. stoljeća, a ne samo o romantizmu; te, drugo, kako su mali narodi porobljeni i razjedinjeni, imali su posebne «povijesne putove» (isto:249.). Ako se prvo odnosilo na imanenciju, drugo se jamačno može označiti u širem smislu kao civilizacijsko-kulturni kontekst. Htio bih upozoriti da ni književnosti velikih naroda nisu oslobođene sličnih aporijskih pojava (talijanski romantizam i Risorgimento umnogome je slična pojava hrvatskom romantizmu i ilirizmu; u francuskoj književnosti pobjeda je

romantizma okončana 1830. godinom i «pobunom» prigodom premijere Hugoove drama *Hernanie*).

Nego, vraćajući se Šicelu, na temelju tih barčevskih postavki on iznosi svoju tezu koju možemo, opisno, iznijeti u obliku slijedećeg postava: ako se želi uvažiti estetski kriterij u proučavanju književnosti razdoblja ilirizma, tada se moraju imati na umu navedene posebnosti «nutarnjih», imanentnih, i «vanjskih», kontekstnih razloga. A riječ je, Šicelovim riječima, o «*specifičnim* estetskim kriterijima» i «*podređenoj specifičnoj društvenoj situaciji*» (isto:250.). Prema tome, zaključuje Šicel, «da bez obzira na to što je književnost malih naroda mnogo češće povezana s općenarodnim životom i što je njihovo međusobno djelovanje mnogo izravnije, određene estetske vrijednosti u njoj moraju postojati, makar se radilo i o jednom atipičnom razvoju literature, jer inače ne bismo mogli govoriti o književnosti» (isto:250.). Unatoč tome, dakle, što su postojali ozbiljni razlozi da se književnost ilirizma shvati «samo kao sredstvo i izraz težnje mladog građanskog društva da ostvari modernu nacionalnu državu» (isto.250.), pa se i standardizaciji književnog jezika, Gajem, namijenila ta funkcija, Šicel drži da je unatoč opravdanim argumentima neopravdano zanemarena uloga jezika kao književna medija.

To je u biti točno, ali ne smijemo izgubiti iz vida da uloga jezika kao legitimacije nacionalnog bića (identiteta) nije samo specifikum hrvatskog narodnog preporoda, s jedne strane, a s druge strane, ilirci su gotovo formulu dobili od Humbolta koga Preradović navodi. Pitanje jezika je mnogo složenije negoli što se to u raspravama o hrvatskom narodnom preporodu poimalo. Jezik je doduše imao «oznaku narodnosti» (isto:251.) i predstavljao *integracijsku* snagu, pa je u tom smislu imao «ciljanu» ulogu, ali je kao legitimacija nacionalnog bića implicirao različite razine realizacije toga bića, njegova totaliteta, pa dakle, uz ino, i književnosti, što je na posredan ili izravan način bilo proklamirano i u sferi teorijskom uma hrvatskog narodnog preporoda, ilirizma, a posebno književnosti, i u sferi praktičnih beletrističkih ostvarenja. Jezik je u punom smislu riječi shvaćen kao medij. Naime, kako su programi i manifesti, koji su bili ponajprije političko-ideološki impostirani, jednim segmentom isticali i književnu ulogu, a posebice oni kritički i estetički tekstovi koji su u prvi plan postavljali estetsko relevantne proizvode, to se ne može apodiktčki tvrditi kako je jezik bio, gajevski, isključivo ideološko-politički funkcionalan. Drugo, čak i Gaju, kad raspravlja o tradiciji, «podkradaju» se misli o jeziku u funkciji književnosti, i treće - većinom kajkavci – ilircima je štokavski bio «strani» jezik, pa je u početku i tijekom standardizacije razumljiva slabija izražajna i stilska izbrušenost njihovih tekstova na štokavskom, opterećena k tome njemačkom sintaksom, jer su bili višelingvisti. No, ni u ovom slučaju jezik nije poiman u uskom funkcionalističkom smislu, naime samo u ideološko-političkom, integracijskom smislu.

Na paradoksalan način žanr budnica i davorija potvrđuje jednu i drugu «namjenu» jezika. A, uzgred, taj žanr nije specifičan samo za hrvatsku književnost. Ako je prvo gotovo samorazumljivo, drugo potvrđuje formalno-morfološki plan, ornatus i slikovnost, i to ne samo kod reprezentativnih pjesnika, koji su već sami po sebi dostatni da ilustriraju paradigmu, nego i kod estetički manje uspješnih pisaca toga razdoblja. Unatoč svemu navedenom, i pomalo paradoksalno, stoji teza Šicelova da, uzimajući sve razloge o kojima je on govorio, a to znači osnovne teze preporoditelja, te produkciju, da bismo se naime morali složiti da «bilo koji drugi kriterij osim povijesnoga» (isto:252.) nije primjereno primijeniti na stvaralaštvo toga razdoblja, uz one nadopune koje smo prodiskutirali (i o čemu će još biti riječi), te uz još jednu napomenu da je bilo koju književnu pojavu nužno promatrati u kontekstu, inače se književne činjenice falsificiraju. Naglašavam pojam konteksta koji je širi nego što Šicel poima pod pojmom «povijesnoga» kriterija. U navedenom smislu, to jest u horizontu takva problematiziranja, čak i teza da je početna faza preporodnog stvaralaštva karakterizirana odsučen književno-umjetničke funkcije, nužno je preispitati s tim novim argumentima, «novim» dijelom iz polja književnih činjenica, a posebno «novih» iz interpretacijskog horizonta.

U drugoj fazi, pokretanjem *Kola* (1842.) stvari su jasnije i čišće, jer se on pojavljuje ponajprije iz Vrazova protivljenja izrazitoj Gajevoj ideološkoj funkcionalizaciji književnosti, pa stoga i jezika, a književna produkcija samo potvrđuje Vrazovo inzistiranje na «samodostatnosti» umjetnosti, s jedne strane, te romantičkoj kategoriji subjektivnosti, s druge strane. A to je bilo u skladu s onim estetičkim postulatima, uvjetno rečeno antigajevske ideje, koje su na teorijsko-kritičkoj sferi zastupali Vukotinović, Vraz, Demeter, Utješenović Ostrožinski, da, naime pojednostavljeno rečemo, književnost ima zadatak «izobraženja naroda», ali da pritom ne zanemari umjetnički značaj, odnosno estetsku izvedbu. Te su teze četrdesetih godina postale dominantne, teze naime koje su književnost, pa time i jezik, shvaćale ne samo kao gnoseološku i/ili epistemološku činjenicu, nego i kao senzitivne, emotivne stimuluse, pri čemu je jezik shvaćen kao «jezik pjesništva» (Demeter, *Misli o ilirskom književnom jeziku*, 1843.), koji mora zadovoljiti «svim zahtjevima ćutoslovlja (estetike)». Djela Vraza, Demetra, Mažuranića potvrdila su te teorijsko-estetičke postulate. Oni nisu zanemarivali rodoljubnu temu, ali su se otvarali i prema intimnoj sferi, romantičkoj subjektivnosti, pa bila ona nerijetko i u varijanti romantičkosentimentalističkoj ona je već tom značajkom imala svoje romantičko podrijetlo koje je korespondiralo s onodobnim europskim poetikama, s većim ili manjim kašnjenjem. Stoga će Šicel, na tragu Barca (1941:5-25.) izraziti mišljenje da se književna proizvodnja u drugoj fazi ilirizma – od četrdesetih do 1848. – zajedno sa svojim teorijskim umom pokazala da je pojam umjetničkog shvaćala slično ostalim «slobodnim europskim narodima u vrijeme razvoja romantičarske književnosti» (isto:261.), dakle, ne samo strogo utilitaristički.

Navedena razmatranja Šicela su dovela do slijedećeg problema: treba li književno stvaralaštvo ilirizma, usko povezano s političkim pokretom hrvatskog narodnog preporoda, kao cjelinom, zaključiti sa slomom ilirizma, to jest uvođenjem apsolutizma. A to je, nadalje, izravno dovelo do pitanja periodizacije novije hrvatske književnosti. Prema Šicelu, osnovne su se tendencije, koje su se profilirale do četrdesetih, nastavile i u pedesetim i šezdesetim godinama, pri čemu on ponajprije misli na tematsku razuđenost (rodoljubnu, intimnu, socijalnu) a manje u stilskoparadigmatskom smislu. To ga dovodi do zaključka o «kontinuiranom stvaralaštvu od četrdesetih do gotovo polovice sedamdesetih godina» (isto:264.), pa u tom kontekstu politička 1848. nije prijelomna u književnom smislu.

Vidjet ćemo da u sferi teorijskog uma i ono malo, ali zato indikativnih novela između 1850-1865., može nedvojbeno poslužiti kao argument za postupno inauguriranje ranog realizma, kao prvu fazu realizma, još nekanonizirana. Dakle, prema mojemu uvjerenju, faza kanonizirana romantizma završava 1850-ih godina, i unatoč reziduama, što je uostalom normalna popratna pojava bilo kojega razdoblja u bilo kojoj europskoj književnosti, od 1850-ih počinje profiliranje realističke stilske paradigme, čemu kao nemali argument može poslužiti i promjena epistemološke paradigme, posebno pak prodor prirodnih znanosti u sferu kulturnog uma, koje su znanosti činile stilsku paradigmu sve više «pozitivističkom».

Nego, Šicel nastoji to razdoblje od četrdesetih do polovice sedamdesetih označiti kao razdoblje «bez određenoga stilskog jedinstva», s elementima klasicizma, europskog romantizma i sentimentalizma, pokušaja realističkih, pače i psiholoških elemenata (usp. isto:265.). Pa umjesto izrazito povijesnog termina «književnost ilirizma», i «književnost pedesetih i šezdesetih godina» predlaže, uvjetno, pojam «razdoblje klasicističkog romantizma» poradi prožimanja i ispreplitanja ta dva stila (usp. isto:266.), koja nisu bila u opoziciji jedan prema drugome kao u «velikim» književnostima europskog romantizma. Vratiti ćemo se problematiziranju tih dviju oprečnih stilskih kategorija, no unatoč očitaj aporiji u kojem slučaju bi bilo manje paradoksalno govoriti o stilskoj paradigmi koja donekle amalgamira stilske elemente klasicizma i romantizma, jamačno treba pozdraviti Šicelove napore da književnim pojavama dadne primjereniji, književnopovijesni a ne društveno-politički termin, to jest da književnu povijest vrati njoj imanenciji, iako će on već u slijedećem prilogu modificirati termin upravo u smislu navedenih primjedbi, i predložiti pojam «integracije heterogenih stilova», koji kao tehnički pojam ostaje nejasan, jer se ono «heterogen» doznaje tek iz šire elaboracije, a ne samog termina.

To je Šicel predložio u članku *Prilog problematici romantizma u hrvatskoj književnosti* (1970.). U njemu je pak osnovno polazište donekle modificirano, to jest upozorava se da suvremena književna znanost u proučavanju stilskog

razvoja mora prelaziti nacionalne književne granice, te književne pojave promatrati s metodoloških i tipoloških dostignuća nadsacionalnih, makromodelskih dedukcija. Odras su takvu mišljenu bili simpozijски materijali (objavljeni u časopisu «Putevi», 3/1965.) i zaokret u razmišljanju hrvatske znanosti o književnosti o metodama i koncepcijama povijesti književnosti. Tu ne samo Šicel, nego i drugi sudionici skupa (S.Petrović, F.Petre, Flaker, Škreb) prihvaćaju tezu o atipičnom razvoju «malih» književnosti, pri čemu se ponajprije mislilo na društveno-političke čimbenike, znači povijesni kontekst. Polazeći iz tih pozicija i komplementarnosti metoda, Šicel iznosi određene teze o romantizmu, ili kako on veli o «razdoblju tzv. romantizma u hrvatskoj književnosti» (Šicel, 1971:269.) – kako bi na osnovi stilskih obilježja tog razdoblja ponudio književno-periodizacijski pojam.

I o stilskim i o periodizacijskim naznakama već su bili polučeni značajni radovi (Škreb, 1965., Franičević, 1965., Flaker, 1965.) pa Šicel, na tom tragu opisuje stilska obilježja značajna za početak novije hrvatske književnosti. Prva od tih značajki mu je, gotovo emblematična, atipičnost u odnosu prema književnopovijesnim procesima «velikih» europskih književnosti. Naš bi ilirizam i književnost pedesetih i šezdesetih godina trebao odgovarati stilskoj formaciji romantizma u europskim književnostima, premda ni jedan povjesnik naše hrvatske književnosti nije tako imenovao, upozorava Šicel. Prema tome, «specifično obilježje» (isto:271.) činili bi složeni procesi - normiranje štokavskog jezika i njegovo prihvaćanje, društvena funkcija književnosti (usp. i Flaker, 1968:47., Barac, 1954:150-151., Frangeš, 1966:200.). Prema Šicelu diferencija i odstupanje od europskog romantizma u stilskim obilježjima došlo je zbog prekida s dotadašnjom jezičnom književnom tradicijom i prihvaćanjem štokavskog kao književnog jezika, čime se ona vratila starijoj tradiciji – dubrovačko-dalmatinksoj i narodnoj poeziji, pa se hrvatska književnost našla pred paradoksom: s jedne strane, naslijeđe baroka i klasicizma, a s druge strane deseterački kanon, a s treće, pak, strane europska popudbina pred/romantičke književnosti, tako da je sve to amalgamirano i simbiozirano. Šicel upozorava da su dotadašnje periodizacije (Milčetić, Šurmin, N. Andrić, Ježić, Barac) to razdoblje periorizirali neknjiževnim pojmovima, pa je implikacija toga bila da se «na neki način priznaje neliterarnost» (isto:274.) toga razdoblja. Šicel upozorava na skorašnje analize (Frangeš, 1964., Flaker, 1968., Slamnig, 1963.) estetski relevantnih pisaca toga razdoblja (Vraza, I. Mažuranića), te na osnovi toga afirmira tezu da se pored «naglašene društvene funkcije mora govoriti i o izrazito umjetničkoj kvaliteti» (isto:274.) književnosti toga razdoblja, pa je samo primjereno književnopovijesno periodizacijski imenovati.

Šicel prihvaća mišljenje da pojedino književnopovijesno razdoblje ima određena stilska obilježja i svoju povijesnu funkciju, pa prema tome razdoblje ilirizma i pedesete i šezdesete godine čine jedinstvenu cjelinu u kojoj je

književnost u funkciji konstituiranja moderne hrvatske nacije, što je slično Flakerovoj tezi. No, Šicel u Flakerovu imenovanju nalazi slabosti jer to razdoblje mikrosegmentira na književnost u funkciji konstituiranja moderne hrvatske nacije i književnost nacionalnog pseudoromantizma; slabosti su prvog određenja, jer se poistovjećuje s političkim pokretom, a drugog, pak, jer podrazumijeva raniju pojavu romantizma. Zato Šicel, ne prihvaćajući dotadašnje periodizacijske nominacije – a njima treba dodati i Košutić Brozovićevu «od klasicizma k romantizmu» (1961:66.) – predlaže termin «period integracije heterogenih stilova» (isto:277.), omeđujući ga godinama 1836-1865., pojašnjavajući svoj prijedlog činjenicom da su pisci amalgamirali tradiciju starije hrvatske književnosti štokavskih pisaca 17. stoljeća, elemente suvremene pseudo/romantičke stilske paradigme, te su na taj način integrirali i pomirili stilove koji su inače bili podosta antagonistički. Dakle, nije riječ o flakerovskoj dezintegraciji, nego prihvaćanju «svih mogućih dostupnih stilova iz starije hrvatske književnosti i novije evropske književnosti» (isto:278.) odrješito zaključuje Šicel.

Čini mi se umjesnim skrenuti pozornost na još jedan Šicelov tekst budući da je on novijega datuma pa se nadaje svojevrsnim uvodom u troknjiževlje. Riječ je o članku *Problem periodizacije hrvatske književnosti 19. stoljeća* objavljen u «Croatici» (37-39/1993:341-358.). Članak nosi podnaslov «s obzirom na ostale europske književnosti», pa je pretpostaviti da stilskoparadigmatički pojmovi i njima odgovarajuća razdoblja neće biti omjeravana samo u «negativnom» nego i u «pozitivnom» smislu, ne samo dakle koliko stilskih elemenata nedostaje nego i koliko ih ima u pojedinom razdoblju, inače bi usporedbe bile nedostatne, jer vrijednosno nedostatno ciljane. Šicel svoja razmatranja počinje opaskom kako je početak 19. stoljeća u Hrvatskoj obilježen složenim stanjem koja se s jedne strane očituje u političko-društvenoj situaciji razjedinjenosti i administrativno-političke raskomadanosti, a s druge strane u književnosti potpunom stagnacijom. Stagnacija književnosti se očituje krajem «zvjezdanih trenutaka» (Šicel, 1997:162.) dubrovačke književnosti i zaokretom ka znanosti (R. Bošković), zamiranje slavonske književnosti poslije Kanižlića i Katančića, dok je kajkavska književnost većinom svedena na nabožno-utilitarne tekstove, uz iznimku T. Brezovačkog, koji nastavlja tradiciju zagrebačkih sjemenišnih dramskih družina s prosvjetiteljskom idejom druge polovice 18. stoljeća (usp. i. Kombol, 1961.).

Dakle, početak je 19. stoljeća u hrvatskoj književnosti obilježen «prosvjeteljskim intencijama prenesenim direktno iz druge polovice 18. stoljeća» (isto: 163.) dok je u europskim književnosti to vrijeme romantizma. Već je bilo pokušaja da se i to razdoblje u hrvatskim književnim povijestima, obično imenovano «Sjeverna Hrvatska uoči preporoda» (Kombol), označi kao razdoblje prosvjeteljstva (Franičević, 1965., N.Košutić Brozović, 1968.); riječ je o razdoblju s

početkom druge polovice 18. stoljeća pa do 1830., i u drugoj varijanti od 1790-1840., odnosno pojavom «Kola» s novim pogledom na književnost. Šicel i ovdje iznosi tezu o atipičnosti u razvitku hrvatske književnosti, ne samo u početku nego gotovo do kraja 19. stoljeća, objašnjavajući to s nekoliko činjenica: kako još ne postoji kodificiran književni jezik, i kako je književnost zamrla, pa je u tom smislu «nestala» tradicija koju može izravno nasljedovati, hrvatskim piscima preostalo je «jedino nasljedovanje i traženje uzora u pučkoj varijanti prosvjetiteljsko-racionalističke književnosti» (isto:164.), po uzoru primjerice Relkovića ili Kačića. Ti su uzori i predilirskoj i ilirskoj generaciji služili kao uzor tematskih, stilskih i jezičnih postupaka, i to u kanonskom smislu. S druge strane, prijelaz je stoljeća u europskom okviru označen prodorom građanstva i idejama francuske revolucije, što je i u nas odjeknulo, posebice u Dalmaciji (usp. i O.Šojat, 1970:211-236., Šicel, 1989:206-216.). To je pogodilo propulziju mišljenja o nacionalnom identitetu, u specifičnim hrvatskim uvjetima germanizacije i mađarizacije, pa se, poslije 1790., hrvatskim piscima nametnulo pitanje «utemeljenja vlastitog (književnog) jezika kao osnovne legitimitacije narodnog identiteta» (isto:165.), pa je u tom razdoblju sasvim razumljiva sociolingvistička, leksikografska djelatnost (A. Della Bella, J. Stulli, I. A. Brlić, J. Šipuš, M. Vrhovac, A. Mihanović) koja je ujedno isticala i integralističku ideju, može se reći na Vitezovićevu tragu (usp. Vince, 1990.). Razvidno je da Šicel želi naglasiti kako je važnost rješenja jezična pitanja još više prouzročila zaostatak za europskim književnim procesima, kao što je tomu bio uzrok i političko razjedinjenje jer je ono onemogućilo kulturno jedinstvo. U tom je smislu jezik – i to štokavska varijanta zajednička Slavoncima, Dalmatincima i Dubrovčanima – morao preuzeti i integracijsku ulogu tako da je unutar hrvatskog narodnog preporoda Ljudevit Gaj zakonita pojava tih procesa. Ljudevita Gaja valja u tom kontekstu tumačiti, a ne kao samovoljna kastratora čakavskog i kajkavskog jezika i književnosti.

Ako je, dakle, tek nastajuća mlada građanska inteligencija u prvoj polovici 19. stoljeća bila usmjerena prema konstituiranju mlade hrvatske nacije, a jezik je bio jedan od glavnih integracijskih sredstava, jer politička praksa u kolonijalnom statusu Hrvatske unutar Austrije nije dopuštala da se to ostvari političkom aktivnošću, sasvim je razumljivo da je jezik, uz svoju imanentnu teleologiju (kodificiranje), kao medij književnosti morao privremeno u zgrade staviti estetsku funkciju a istaknuti društveno-političku, integracijsku. Međutim, prema mojemu mišljenju, u tomu se procesu «omakao» jedan paradoks koji je dopustio i «upad» estetičke funkcije, o čemu je već bilo donekle riječi. Naime, žanr je budnica intencijski funkcionalan, ali to nije značajka samo hrvatske književnosti, kao što je već napomenuto, pa u tom smislu moramo poštivati logiku žanra (primjerice intertekst Gundulića jednako je korišten u tematskom smislu, apoteoza slobode, koliko i kao «uzor» stilizacije). No, taj je žanr, kao i

produkcije netom «poslije» tog žanra, omogućile retoričku, uresnu dimenziju pjesničkog jezika, pa ga se i po toj estetičkoj dimenziji mora vrednovati, a ne cijeli korpus gledati kao insuficijentan glede umjetničke vrijednosti. Šicel zaključuje da od Kačića i Relkovića, od 1750-1840., može se opisati kao razdoblje «kontinuiranog prosvjetiteljstva s naglašenim pučkim izvorištem, u izražajnom smislu uglavnom određenom poetikom narodnog, usmenog stvaralaštva, pri čemu je budnica kao izraz pučke varijante romantizma (u smislu buđenja nacionalne svijesti) zadnji ‘literarni’ oblik te epohe» (isto:167.). Dakle, riječ je o «prosvijećenom utilitarizmu», u idejnom smislu, te u stilskom smislu elementima «klasicističkog romantizma» (isto:167.), koje je do kraja razdoblja «bez ikakvog dodira e Europom» (isto:167.), što, držim, ne odgovara činjenicama i s obzirom na sferu teorijskog uma (Mihanović – Algoretti), i s obzirom na sferu praktičkog uma (njemačka antinapoleonovska lirika; Fichteov *Govor njemačkoj naciji*, 1807.; višejezičnost iliraca omogućila im je posebno praćenje njemačke književnosti).

Počeci četrdesetih Šicelu su drugo razdoblje jer se tada «pokazuju znakovi kvalitetnog pomaka» (isto:167.). U čemu je vidljiv taj pomak, pita se Šicel, i odgovara da je on ponajprije u, jakobsonovski govoreći, obogaćivanju funkcije književnosti i dovršenju jezične standardizacije. I ta je generacije, naime, nastavila s prosvjetiteljsko-didaktičnom ulogom književnosti, ali su se pojavila književna djela koja se nisu iscrpila u toj funkciji, nego su svoju orijentaciju skrenula i estetskoj opskrbi (Vraz, Demeter, Antun i Ivan Mažuranić, Preradović). A to je vrijeme i prvih kazališnih djela na štokavskom jeziku (Kukuljević), te uskoro i pojavom «Kola» (1842.) s novim programom: orijentacijom prema jeziku kao *književnom* mediju, i otvaranje prema europskim književnostima. Tu orijentaciju dokazuje i sfera teorijskog uma s jasnom diferencijacijom ideologije od književnosti (Vukotinović, Šulek, Demeter), zagovarajući čak ideju pluralizma (borbe) kad je o književnosti riječ (usp. Vukotinović, *Ilirizam i kroatizam*, «Kolo»,II,1842:109-115., *Tri stvari knjiženstva*, «Kolo», III,1843:129-136.). Najjasnije o književnoj funkciji književnosti progovara Demeter (*Misli o ilirskom književnom jeziku*, «Danica»,IX,2/1843:5-8., br.3:9-11.), razlikujući znanstveni i pjesnički jezik (usp. Milanja, 2006.). A početak europske fascinacije uočiv je od Vraza do Demetra i Preradovića, pa dakle i s njim nadošle kategorije *Weltschmerza* (prema Lenau), mesijanizma (prema Mickiewiczu), bajronizma, ruskog sentimentalizma (usp. Flaker, 1968:47-62.), a u drami, k tome, njemačkog klasicizma, gogoljizma, te u prozi sternijanizma. Bogović će konačno apostrofirati odvajanje od politike (*Naša književnost u najnovije doba*, 1852.).

Međutim, valja napomenuti da se u vrijeme Bachova apsolutizma nije ni moglo politički djelovati (o čemu svjedoči drama *Novi red* J.E.Tomića). Nego, vrhunci književne produkcije (*Grobničko polje*, *Smrt Smail-age Čengiće*) doka-

zuju navedenu orijentaciju. Iz navedenih razloga Šicel tu epohu – 1840-1865. – naziva «periodom predromantizma, a po stvarnim stilskim osobinama sigurnije i točnije opisati kao razdoblje integracije heterogenih stilova» (isto:171.), čime se poziva na svoj raniji rad i raniju ideju periodizacijske nomenklature. Paradigmatski primjer sinteze tih stilova mu je I. Mažuranić – marulićevsko-gundulićevska tradicija, klasična i klasicistička, te europska romantička. Te se stilske orijentacije ne doživljavaju antagonistički kao u europskim književnostima, ponavlja on svoje ranije stajalište, nego objedinjujuće, sintezno, što je, prema njemu, atipično. Slično se dogodilo i s prozom, ali se ona trivijalizirala zbog shematizacije strukture (ljubavna fabula, osvete, otmice, trovanja), dakle stilski uniformirala.

Treće razdoblje bilo bi Šenoino doba, kako ga je hrvatska književna historiografija nazivala. Šenoa je, prema konsenzusnom mišljenju književne znanosti, pa tako i Šicela, inaugurirao one procese – tematske, stilske i izražajne – koji će biti značajni za drugu polovicu 19. stoljeća, završni je kodifikator hrvatskog književnog jezika i «utemeljitelj prvoga književnog kanona» (isto:172.), pa u tom smislu postaje prvim velikim uzorom. To je glavni razlog što Šicel ovo razdoblje, sve do devedesetih godina, poima kao jednu cjelinu, koju su cjelinu književnopovijesna istraživanja imenovala protorealizmom i realizmom (Flaker, 1968:27-44.). U prvom dijelu tog perioda, protorealizmu, u kojemu su uz Šenou značajni pisci R. Jorgovanić, F. Marković, J. E. Tomić, stilski karakterizira oslanjanje na europsku romantičku tradiciju, koja je u Europi završila četrdesetih i prepustila vodeće mjesto realizmu, pa Šicel opet nalazi zaostajanje za europskim književnostima. Šenoa tako u svom programskom tekstu (*Naša književnost*, 1865.) podastire poetiku koja ipak evidentira ideju, kako bi on rekao, uljepšana realizma, u skladu s kojom idejom on piše svoje beletrističke tekstove. Kompromis je u tome što se u njega isprepliću «elementi realističkog i romantičnog» (isto:174.), što će umnogome prihvatiti i slijedeća generacija, iako će ona, uz kasnoga Šenou, unatoč nekim romantičkim elementima, kanonizirati hrvatski realizam. Zbog navedenih književnih činjenica Šicel iznosi tezu da se baš u to doba «romantizam s elementima sentimentalizma u nas razvio do najvećih razmjera» (isto:174.) i to ilustrira Dežmanovim i Markovićevim idiličnim epovima, te Jorgovanićevom fantastikom koja je zapravo romantičke provenijencije. Daljnji dio članka odnosi se na razdoblje realizma, pa nas u ovom kontekstu ne zanima.

Već se iz ovih Šicelovi teorijskih tekstova dadne zaključiti da je i sam tražio pojmove koji će najbolje i najprimjerenije označiti književnu problematiku i koji će maksimalno izbjegavati ono semantičko polje koje ne pripada književnosti u užem smislu riječi. Međutim, ako je tražeći najadekvatnije termine varirao između dva pojmovna polja, odlučujući se ipak za pojam integracije heterogenih stilskih značajki, češće je bio neodlučan kad je bila riječ o

godinama koje omeđuju razdoblje kojim počinje novija hrvatska književnost. Njega je različito omeđivao kad je teorijski raspravljao o periodizaciji, kao što smo elaborirali. No, postavlja se pitanje kako je to praktično rješavao, posebice s obzirom na najnoviju sistematizaciju, dakle prvu knjigu iz troknjiževlja, onu koja je opisala to književno razdoblje. U svojoj *Hrvatskoj književnosti 19. i 20. stoljeća* (ŠK, Zagreb, 1997.) on makromodelski poglavlje naslovljuje «Književnost 19. stoljeća» (str. 47-157.), a dijeli ga mikrosegmentacijski na «Predromantizam i romantizam» (str.49-74.), «Predrealizam i realizam» (str. 74-118.) i «Moderna» (str. 118-157.). Dakle, jasno je da razdoblje označava pojmovima predromantizma i romantizma, s time što prvi segment podnaslovljuje «Hrvatski narodni i književni preporod (1813-1860)» s podpoglavljem «Ilirski pokret (1830-1843.)», iako cjelina počinje svoje izlaganje društveno-političkim naznakama i pitanjem jezika (još iz 1796. – J.Šipuš), ali se ipak usredotočuje na djelatnost Gaja, a završava Jurkovićem, Nemčićem i Freudenreichom. To bi, prema Šicelu, grosso modo, odgovaralo počecima romantizma i svojevrsnoj kanonizaciji te stilske paradigme. Njega, prema zaključnim riječima na kraju poglavlja, karakterizira odgojno-prosvjetiteljska funkcija s ciljem buđenja nacionalne svijesti, prihvaćanje novoštokavskog kao standardnog književnog jezika, proces postupnog književnog kanoniziranja, ali na temelju predromantičke i pseudoromantičke europske tradicije s osloncem na stariju hrvatsku književnost. Ona se nadalje karakterizira netipičnošću u odnosu prema europskom romantizmu – naglasak na kolektivu, slozi, jedinstvu, aktivizam, dinamici, optimizmu, integracija suprotstavljenih stilova (usp. Šicel, 1997:72.).

Svoju prvu knjigu, koja obrađuje to razdoblje, Šicel je strukturirao tako da čitavo devetnaesto stoljeće dijeli mikromodelski na dva; prvo naziva razdobljem predromantizma i ranog romantizma i omeđuje ga godinama 1840-1860., s tom napomenom da u uvodnim poglavljima govori o povijesno-političkom okviru, stvaralaštvu dopreporodnog razdoblja (1750-1830.), te ilirskom pokretu i djelatnosti Ljudevita Gaja (1830-1849.). Prema tome, u cjelini stvaralaštvo do 1840. godine ne bi po ovoj najnovijoj periodizaciji spadalo u romantizam, pače niti u predromantizam mada su, prema mojemu mišljenju neke ideje koje je zastupao i Vrhovac i Mihanović u programskim spisima, te Gaj (njemački dio tekstova) i Stoos u pjesništvu mogu naći neki elementi romantičke stilske paradigme (dio motivskoga sloja, dio izričajne fakture, metaforika primjerice).

Pravo bi razdoblje predromantizma i ranog romantizma nastupilo tek nakon programske djelatnosti, u kojim je programima čak i Šicel pronašao neke segmente romantičke teorije i skretanje pozornosti činjenici jezika i kao umjetničkoj, estetskoj dimenziji. Ako se s ovim pojmovnim određenjem donekle i možemo složiti, uz neke drukčije argumentacijske segmente, razdoblje od 1860. do predrealizma Šicel imenuje razdobljem romantizma, što znači da je to razdo-

blje konačno kanoniziralo romantizam kao stilsku paradigmu u europskom smislu pojma. Pogledajmo kako Šicel u zaključku (knjige) elaborira to razdoblje, i semantički «puni» razdobljanske pojmove. I njemu su političke i društvene prilike bile presudne za oblikovanje književnoga uma, posebno glede funkcije književnosti, u smislu identiteta i integracije - pa je čitavo to razdoblje zadržalo didaktičko-prosvjetiteljsku intenciju - te kašnjenja za europskim procesima, što on označava pojmom atipičnosti u razvojnom procesu hrvatske književnosti.

Što se tiče stilske paradigme romantizma u užem smislu riječi, Šicel elemente romantizma pronalazi u Vraza, Preradovića, Šenoe, Markovića. Dakle, u instaliranju vlastita književna kanona participiralo je nasljeđe dubrovačko-dalmatinske literature, to jest renesanse i baroka, potom narodne poezije, posebno u kačićevskoj varijanti, elementi klasicizma, sentimentalizma, romantičkog i pseudoromantičkog stila. Sve je to omogućilo formiranje «svojevrzne simbioze klasicističkih i romantičarskih stilskih obilježja» (Šicel, 2004:287.). Pa tako, Šicel, umjesto dotad uobičajenih termina – razdoblje ilirizma (Šurmin, Barac, Ježuč, Živančević), književnost pedesetih i šezdesetih godina (Barac), doba apsolutizma (Šurmin, Andrić), književnost u funkciji konstituiranja moderne hrvatske nacije, književnost narodnog preporoda, nacionalni pseudoromantizam (Flaker), ilirizam, apsolutizam (Frangješ, koji ga nadnaslovljuje romantizmom), te konačno hrvatski književni romantizam (Jelčić, Tomasović), Šicel se, dakle, odlučuje za pojmove predromantizma i ranog romantizma (1840-1860.), dok mu je «vrhunac zrelog romantičkog iskaza» (isto:290.) F. Marković. Kako je Šenoa u svojoj završnoj stvaralaškoj fazi već gotovo kanonizirao realizam čini mi se da bi razdoblje realizma trebalo pomaći naprijed, a kako se u sferi teorijsko-kritičkih radova već u doba apsolutizma dadne zaključiti jasne naznake i neslučajna promišljanja teorije realizma (radovi Starčevića, Vebera Tkalčevića, Jurkovića), to bi se i faza ranog realizma trebala pomaći naprijed, tako da bi romantizam, u svom kanonskom obliku završavao oko 1850-te bez obzira na ostatke romantičkih, a u stvari sentimentalističkih stilskih značajki, a početak bi (ranog) romantizma i u sferi teorije i prakse bio znatno prije 1830-te godine, i baš prema utjecaju nekih europskih ideja, ili sličnosti s njima.

LITERATURA

- Barac, A., *Književnost i narod*, MH, Zagreb, 1941.
Barac, A., *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*. Knjiga I: *Književnost ilirizma*, JAZU, Zagreb, 1954; Knjiga II: *Književnost pedesetih i šezdesetih godina*, Zagreb, 1960.
Brešić, V., »Šicelovo troknjižje«, *Vijenac*, XIV, 318/2005:9.
Flaker, A., *Književne poredbe*, Naprije, Zagreb, 1968.
Frangješ, I., *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, 1987.
Franičević, M., *Pisci i stoljeća*, Mladost, Zagreb, 1974.

Jelčić, D., *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, 1997.

Košutić Brozović, N., »Uz problem periodizacije novije hrvatske književnosti«, *Umjetnost riječi*, 1/1961. «Kolo», III, 9-10/1965.

Nemec, K., »Metodologija književne povijesti Miroslava Šicela«, *Kaj*, XXX, 5-6/1997:55-59. «Putevi», časopis, banja Luka, XI, 3/1965.

Šicel, M., *Stvaraoci i razdoblja*, MH, Zagreb, 1971.

šicel, M., *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, ŠK, Zagreb, 1997.

Šicel, M., *Povijest hrvatske književnosti, I, Od Andrije Kačića Mišića do Augusta Šenoae (1750-1881)*
Ljevak, Zagreb, 2004.